

Anmälningar och notiser

Skriftkultur på undantag – om mediefilosofi

Thomas Karlsruhn, *Passage mellan medier: Vilém Flusser, datorn och skriften*. Göteborg: Folkuniversitetets akademiska press, 2006.

Är vi på väg att bli produkter av ett redan överspelat nedskrivningssystem? Är det traditionella skrivandets praktik en kultur på dekis? Frågorna har visst fog för sig. Att navigera sig fram med blyertspenna och skrivmaskin är inte längre att tänka sig, vid första bästa grynnna smälter det. Man tar sig inte fram helt enkelt.

Samtidigt "skrivs" det mer än någonsin tidigare. Den unga generationen har tangentbordet som sitt kanske främsta redskap, sitt käraste

umgänge. I takt med mobiltelefonens utveckling har tummen och pekfingret numera blivit handens kanske viktigaste sinnesorgan. Under en enda dag, årets sista dag 2006, tummades det in 10 miljoner SMS, enbart av Telias kunder. Så visst skrivs det.

För vem skrivs det då, och vem är det som ger det skrivna dess innebörd? Frågan är om det längre är den som skriver som har tolkningsföreträdet. Den tjeckiskfödde mediefilosofen Vilém Flusser menar att avsikten med skrivandet är att sträcka "sin hand mot den andre för att nå en avkodare". Han talar om ett väsentligt utvidgat kommunikationsbegrepp där "att 'informera' innebär att ändra något medelst former. Skönheten hos det som framställts av människor är endast ena sidan av hennes avsikt; den andra är den förändring, den information som det framställda utgör i världen".

Denne Flusser, vars mediefilosofiska tänkande var präglad av "skrivmaskinens takt", har i och med idéhistorikern Thomas Karlsruhns avhandling, *Passage mellan medier: Vilém Flusser, datorn och skrif-*

ten, fått en hedervärd introduktion på svenska. Flusser, som tillhörde den tysk-judiska diasporan i Prag under mellankrigstiden, lämnade Europa i samband med andra världskriget och kom att verka under flera decennier vid universitetet i São Paulo i Brasilien, bl.a. som professor i kommunikationsteori. Sedan han återvände till Europa på 1970-talet, med anhalter i Italien och Frankrike, har han på kontinenten tillhört en mediefilosofisk kanon, och omnämns ofta i sammanhang tillsammans med medieteoretiker som Jean Baudrillard, Friedrich Kittler och Niklas Luhmann. I Sverige har han först under senare år fått viss uppmärksamhet. I svensk översättning föreligger dock ännu endast essän *En filosofi för fotografien* (1983).

Flusser framstår mer som filosof än praktiker. Trots att han själv arbetade med beprövad men förlegad skrivteknik, hans omfattande produktion värkte fram på en gammal skrivmaskin, en Dacty-metal Senior, kunde han förutse mediernas införlivande i ett digitalt medieparadigm. Flusser läste sin

samtid och talade profetiskt om ett på sikt omdanat samhälle, en kultur där människan satte datormediet i centrum. Tidigt talade han om datorn som huvudsakligen ett bildmedium. Läser man in hans tankar kring ett nytt visuellt medium, delvis förberett i reflexioner om andra bildformer i essän om fotografien, är det inte svårt att se att han förebådar den diskussion och den inriktning som senare blivit grunden i ett med tiden etablerat internationellt ämne, nämligen *Visual Culture*. Numera etablerat som ett akademiskt ämne även i Sverige, bl.a. med en professur vid Högskolan Dalarna.

Samtidigt uttryckte Flusser en oro för att det visuella flödet – det informationsteknologiska paradigmet – kunde bli nådastöten för skriftkulturen. Nya teknologiska innovationer skulle medföra genomgripande omvälvningar i medielandskapet. Flussers huvudspår tycks just vara att reflektera över vad dessa förändringar egentligen innebar och om hur de kunde förstås. Detta är grunden i hans mediefilosofi, att ställa frågorna, våga gå på tvärs. Flusser tyckte sig se att vi stod i en passage mellan olika medieformer. Han såg framför sig att människan stod inför inträdet till ett bildsamhälle där en magisk kultur var på väg att ersätta en tidigare icke-magisk skriftkultur. Detta var en av Flussers centrala teser. Med det nya bild-

samhället kommer såväl den individuella erfarenheten som kulturen i stort att förändras. "De nya bilderna representerar inte längre som de traditionella bilderna det vi uppfattar som verklighet, utan de kommer istället att i grunden upprätta världen för oss", som David Karlsruhn uttrycker det.

Vi är väl idag precis framme i det samhälle Flusser beskriver: "[...] de allestädes närvarande tekniska bilderna runtomkring oss håller på att magiskt omstrukturera vår 'verklighet' och omskapa den till ett globalt bildscenario. I det väsentliga handlar det här om en 'glömska'. Människan glömmar att det var hon själv som skapade bilderna för att kunna orientera sig i världen. Hon förmår inte längre att avkoda bilderna och hon lever istället från och med nu som en funktion av sina egna bilder: imagination har slagit över i hallucination." Världen framträder som något som skapas i själva mediet och som sedan projiceras på betraktaren. Här närmar sig Flusser Marshall McLuhans bevingade uttryck om att "Mediet är budskapet". Detta påstående kan tyckas paradoxalt, men innebörden kan tolkas så att innehållet i varje medium i själva verket är ett annat medium.

En hel generation lever nu i den bildvärld som Flusser oroade sig över; via bildsajter, gästböcker, bloggar och "mikrobloggar" lever dagens unga generation sitt liv – de

speglar sig i skärmen dygnet runt. Och dessa "superanvändare", de skapar och formulerar inte endast ett "innehåll" på nätet, de skapar även sig *själva* där! Man kommunicerar inte bara *med* varandra, man kommunicerar också *sig själv*. Man talar nu om webb 2.0 generationen, där det görs en slags reality-tv i ett konstant flöde, världen över. Ingen är osynlig längre. För tonåringen gäller det att synas på något community/socialt nätverk som Lunarstorm, Myspace, Helgon, Skunk eller Playahead. Fotograferar man inte sig själv på den egna sidan på Bilddagboken.se syns man inte. Och vem är man då? Det gäller att säga: Här är jag! Och frågan är: Vem blir man när man vet att man hela tiden kan bli sedd? Och i förlängningen ligger att allt händer inte bara i nuet. Ens förflutna lagras och lever vidare på webben, i ett slags fruset nu.

Vilém Flusser kanske inte skulle ha känt igen sig till alla delar om han levt i dag. I åtminstone ett avseende har hans farhågor också kommit på skam. Utvecklingen av den nya teknologin har inte fått de konsekvenser han förutsåg, det vill säga att skriftkulturen skulle gå mot sin undergång. Webben har i stället blivit ett alldeles överväldigande och samtidigt oformligt textmedium – det skrivs *för* mycket.

Vilém Flussers ifrågasättanden kan dock i hög grad fortfarande ses som uppford-

rande inlägg och som en uppmaning till att "nya medier" ständigt skall diskuteras och granskas kritiskt. Ett överflöd av frågor är alltså nödvändiga att ställa.

Roger Jacobsson
Kulturella Perspektivs
redaktör

*

Med sökarlupp mot populärkulturen

Klinkmann, Sven-Erik: På drömmarnas marknad, *Ikoner, fantasibilder och klichéer i populärkulturen*. Gidlunds-förlag, Hedemora, 2006.

Sven-Erik Klinkmann har med sina tidigare arbeten om Elvis Presley som karnevalsfigur och artikelsamlingen *Populära fantasier* bidragit till att nordisk folkloristik fått väsentliga tillskott av populärkulturstudier. Den här essäsamlingen är en fortsättning i samma riktning, ett veritabelt ymnighetshorn av texter som granskar populärkulturella fenomen med kulturanalytiska glasögon.

Merparten av texterna handlar om populärkulturella

produkter och deras möjliga betydelser på en västerländsk, ibland svensk eller finländsk, massmedial arena. Allsång på Skansen. Fotbolls-VM 2002. Exotiska upplevelser. Påvens död. Det är ingen medietnografi, utan essäer där Klinkmann utgår från sin egen populärkulturkompe-

tens (och läsning av andra kulturforskare) för att föreslå betydelser och samband – ibland kopplade till en nämnd publik, ibland inte. Några teman som återkommer är manlighet och kvinnlighet, hög och låg kultur, bilder av de Andra, plats.

Essäformen inbjuder till att strosa från det ena fenomenet till det andra vilket gör att några texter framstår som kåserier utan centralpunkt;

det ryms mycket mer än vad rubriken antyder. I några fall syns att det är flera artiklar som fogats samman (texterna har enligt förordet tillkommit under en tioårstid). Ett person- och sakregister hade varit på sin plats – det finns många tankvärda och tack-samma iakttagelser och uppslag att återvända till.

För musikintresserade etnologer finns det många guldkorn, t.ex. analysen av CD-guiden Mojo1000 som bygge av rockmusikkanon, en läsning av den gamla FN-lanserade LP:n All Star Festival som mångkulturprojekt, flera artiklar om produktion av world music, flera analyser av enskilda artisters image. Ofta handlar det om projekt och genrer som inte är så vanliga i populärmusikstudier, men Klinkmann får ut principiellt intressanta poänger även ur kuriosafenomen.

Sammantaget ett välkommet bidrag till populärkulturforskningen, underhållande skrivet och med många möjliga användningsområden som referens och undervisningsexempel.

Alf Arvidsson
Professor i etnologi
vid Umeå universitet